

3. Півненко Л.В. Проблемні аспекти реалізації права на судовий захист в умовах воєнного стану. *Нове українське право*. 2023. № 2. С. 137-143.

4. Драч Д.Л. Особливості реалізації міжнародно-правових стандартів захисту прав людини в період воєнного стану. 2022. № 1. С. 35.

Воронкіна І. Р.

здобувач вищої освіти

ІНІ права та інноваційної освіти

Шиян А.Г.

старший викладач кафедри

кримінально-правових дисциплін

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ УЧАСНИКІВ УГОД У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Угоди у кримінальному провадженні – це передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України) процесуальні рішення, які дозволяють сторонам досягти взаємної домовленості щодо відповідальності особи за вчинене кримінальне правопорушення. Українське кримінальне процесуальне законодавство передбачає такі види угод: 1) угода про визнання винуватості, яка укладається між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим; 2) угода про примирення, яка може бути досягнута між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим [1].

Безперечно, угоди в кримінальному судочинстві є корисним і необхідним інструментом вирішення кримінально-правових спорів. Укладення угод у кримінальному провадженні є важливим механізмом забезпечення швидкого, об'єктивного, неупередженого та справедливого вирішення кримінальних проваджень. Ця процедура спрощує досудове розслідування та судовий розгляд, сприяє процесуальній економії, зменшує навантаження на органи досудового розслідування та суди, створює умови для застосування більш м'якого, гуманістичного підходу правосуддя до особи, яка вчинила кримінальне правопорушення і притягується до кримінальної відповідальності. Безперечним є також те, що запровадження угод у національне кримінальне процесуальне законодавство стало важливим кроком на шляху його гармонізації з європейськими стандартами.

Питанням правової природи угод у кримінальному провадженні присвячено чимало наукових праць, в яких, зокрема звертається увага на проблемні аспекти реалізації вказаного інституту. Зокрема, Козюбра М.І.,

досліджуючи трансформацію процесуальних інститутів у світлі реформ, вказує на небезпеку надмірного спрощення кримінального процесу [2, с. 21]. Гуржій А.М. акцентує увагу на судовому контролі, який, на його думку, має забезпечити реальний захист прав учасників процесу [4, с. 44]. Бабій О.Є., аналізуючи критерії добровільності при укладенні угод, підкреслює важливість інформованості обвинуваченого [5, с. 29]. Також у публікаціях СЕРЕJ представлено європейський досвід функціонування інституту угод [3, с. 34].

Як ці публікації, так і аналіз практики показує, що на шляху реалізації цієї процедури виникає чимало викликів, які ставлять під сумнів і її дієвість, і відповідність принципам справедливості. Все це обумовлює актуальність і необхідність дослідження питань цієї теми.

Однією з найбільш критичних проблем при укладенні угод є порушення принципу добровільності. Досить часто підозрювані (обвинувачені) укладають угоди не через реальне каяття чи бажання співпрацювати зі слідством, а під тиском – через побоювання отримати суворіше покарання в разі відмови або настання інших негативних наслідків. Особливо це стосується угод про визнання винуватості: прокурори, не змігши зібрати достатню сукупність доказів вини підозрюваного (обвинуваченого) у вчиненні кримінального правопорушення і маніпулюючи наявними доказами, створюють картину повної доведеності їх вини, внаслідок чого неправомірно домагаються укладення угоди. Тому, там, де угоди укладаються під тиском або лише з прагненням спростити процес, без щирого каяття, вони втрачають свій сенс і породжують сумніви щодо справедливості судових рішень. Це особливо небезпечно, коли угода підміняє собою повноцінне дослідження доказів і встановлення істини. Така ситуація фактично підриває основи правосуддя, зокрема принцип справедливості, й ставить під сумнів істинність досягнутої домовленості [2, с. 21].

Окремого розгляду потребують угоди про примирення, які, згідно із законодавством, можливі лише у випадках вчинення кримінального проступку, нетяжких злочинів та у справах приватного обвинувачення. Водночас аналіз судової практики свідчить, що такі угоди укладаються й у справах, що виходять за ці межі. Зазначені випадки відкривають шлях до можливих зловживань як з боку захисту, так і з боку обвинувачення, легалізації домовленостей, що суперечать і букві, і духу закону, підривають довіру до правосуддя. З метою виключення подібних зловживань, у багатьох країнах Європейського Союзу чітко визначені межі застосування таких угод, зокрема вони не можуть мати місця при вчиненні особою тяжких кримінальних правопорушень [3, с. 34].

Аналіз положень КПК України, які стосуються укладення угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості, вказує на можливість укладення такої угоди по особливо тяжких злочинах, вчинених за попередньою змовою групою осіб, організованою групою чи злочинною організацією або терористичною групою за умови викриття

підозрюваним чи обвинуваченим, який не є організатором такої групи або організації, злочинних дій інших учасників групи чи інших, вчинених групою або організацією злочинів, якщо повідомлена інформація буде підтверджена доказами. На наш погляд, зазначені обставини не можуть бути підставою для укладення угоди про визнання винуватості – вони повинні бути законодавчо закріплені як обставини, що пом'якшують покарання.

Важливу роль у процедурі укладення угоди відіграє суд, який відповідно до закону має перевірити, чи угода відповідає вимогам законодавства, чи дійсно сторони діяли добровільно, усвідомлено та без примусу. Проте на практиці суди часто обмежуються формальним аналізом змісту угоди, без ретельної оцінки обставин її досягнення. Як зазначає Гуржій А.М., у результаті така формальність може призвести до порушення прав сторін і затвердження угод, які не відповідають принципам справедливості [4, с. 44]. Виходячи з цього, суд має стати не просто формальним реєстратором, а справжнім гарантом законності при затвердженні угод: вивчати не лише відповідність угоди формальним вимогам, а й обставини її досягнення, мотиви сторін, можливі порушення прав тих чи інших учасників угоди. Лише такий підхід забезпечить реальний судовий контроль.

Не менш важливою є роль адвоката, який в обов'язковому порядку бере участь в укладенні угоди про визнання винуватості і може брати участь в укладенні угоди про примирення. На жаль, в окремих випадках потерпілі, підозрювані чи обвинувачені підписують угоди, не маючи повного усвідомлення наслідків, які можуть настати при затвердженні укладеної угоди, а адвокат при цьому не надає їм реальної правничої допомоги. Це суперечить принципам захисту прав людини та зменшує гарантії на справедливий процес [5, с. 29]. Тому присутність адвоката при укладенні угоди має стати реальною гарантією захисту прав, свобод та законних інтересів потерпілого, підозрюваного або обвинуваченого. Адвокат повинен діяти активно й відповідально, адже саме від його позиції багато в чому залежить, чи буде угода справді добровільною, усвідомленою і що вона не спричинить негативних наслідків для учасників, які її укладають. У цьому взаємозв'язку, на наш погляд, варто законодавчо закріпити обов'язкову участь адвоката при укладенні угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим, як це передбачено для угоди про визнання винуватості.

Інститут угод у кримінальному провадженні має значний потенціал для підвищення ефективності правосуддя, проте водночас потребує подальшого вдосконалення, аби гарантувати справедливість, правову визначеність та надійний захист прав учасників процесу.

На наш погляд, з метою удосконалення дієвості інституту угод у кримінальному процесі варто запровадити низку механізмів, які б посилили захист учасників кримінального провадження при укладенні угод:

– розширити підстави для відмови суду у затвердженні угоди в разі сумнівів щодо її добровільності та обґрунтованості;

– підвищити роль адвоката як незалежного процесуального гаранта, законодавчо забезпечивши його обов'язкову участь при укладенні угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим;

– оптимізувати межі застосування угод щодо категорій злочинів.

Вказані зміни стануть важливим кроком на шляху адаптації українського кримінального процесу до європейських стандартів та допоможуть зміцнити довіру до правосуддя як учасників провадження, так і всього суспільства.

Таким чином, подальше функціонування інституту угод у кримінальному провадженні має ґрунтуватися на балансі між процесуальною доцільністю та забезпеченням прав людини. Лише в такому разі можна очікувати, що угоди в кримінальному процесі справді сприятимуть не лише ефективності, а й справедливості правосуддя.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

2. Козюбра М.І. Теоретичні засади реформування кримінального процесу України. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2019. № 1. С. 19-27.

3. Practice of plea bargaining in the EU. European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). Strasbourg, 2018.

4. Гуржій А.М. Судовий контроль у механізмі реалізації угод у кримінальному провадженні. *Право України*. 2020. № 2. С. 41-47.

5. Бабій О.Є. Правові засади забезпечення добровільності при укладенні угод у кримінальному процесі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 28-32.

Альона Воскобойник

студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Наталія Обушенко

професор кафедри
цивільно-правових дисциплін
ННІ права та інноваційної освіти,
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

РЕГРЕСНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

У цивільному праві України регресні зобов'язання є важливою формою захисту інтересів осіб, які виконали обов'язок за іншого учасника зобов'язального правовідношення. Вони дозволяють таким особам вимагати відшкодування понесених витрат, що виникли через дії або бездіяльність